

Laddade ord

Hur nya uttryck, som kategoriserar människor, tas in i svenskan

Av ANNA VOGEL

Abstract

Vogel, Anna, anna.vogel@su.se, Senior Lecturer, Department of Swedish Language and Multilingualism, Stockholm University, Sweden: “Loaded words. How new expressions, categorizing people, are incorporated into Swedish”. *Språk och stil* NF 24, 2014, pp. 72–100.

The study treats three language-planning actions in Sweden during 1990–2010, concerning expressions categorizing human beings. The expressions are *person med intellektuell funktionsnedsättning* ‘person with intellectual impairment’, *rom* ‘Rom’ and *hbt-person* ‘LGBT person’. The study is conducted within the framework of discourse analysis. Data comprise interviews, legal documents, information texts and minutes. The methodology includes analysis in three layers: intratextual, agent and transtextual. The following units are extracted: metalinguistic propositions about the new expressions, agents involved, what power can be attributed to these agents, media used, and the sociopolitical context influencing the processes. A pattern for common features of the three language-planning actions is proposed. According to this pattern, the process starts with dissatisfaction with an existing linguistic expression and a wish for change. The dissatisfaction originates from a mismatch between the linguistic expression and the concept it is supposed to name. This mismatch in turn can be traced to ideological change in society. Agents leading language-planning possess political power, or communicate with that power. The new expressions are spread by people in politics and administration, as well as by mass media.

Keywords: language planning, language and power, discourse analysis, discrimination, person with intellectual impairment, disability, Rom, LGBT, Swedish.

Att rikta ljuset mot hur människor benämns som tillhörande olika kategorier är av stort intresse för den som vill undersöka språk och makt. Till de språkliga uttryck som sorterar människor hör bl.a. pronomen, som *hen* (Ledin & Lyngfelt 2013, Milles 2013), och substantiv, som beskriver människor utifrån status, funktion och roll, t.ex. *feminist* eller *cyklist* (Hornscheidt 2011). I denna artikel undersöks tre kategoriserande uttryck, som alla benämner människor. De har fått ökad användning under de senaste decennierna. Fokus ligger på att beskriva hur de erövat en plats i svenskan, mer specifikt hur de tagits fram och lanserats.

I oktober 2007 infördes *funktionsnedsättning* i Socialstyrelsens termbank. Definitionen var »nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga». Uttrycket var då tänkt att ersätta och komplettera *funktionshinder* och andra ord som använts längre tillbaka under 1900-talets andra hälft: *funktionshindrad*, *utvecklingsstörd*, *förståndshandikappad* och *efterbliven* (Vogel 2010). Det nya uttrycket *funktionsnedsättning* är formmässigt inte ett personbetecknande substantiv, jfr Hornscheidts (2011) exempel *feminist* och *cyklist*. Det behöver därför kombineras med andra substantiv och prepositioner för att bilda en sådan nominalfras, som *person med funktionsnedsättning*. Att konstruera en nominalfras bestående av *person* plus prepositionsfras är en rekommenderad strategi inom språkvård när det gäller exempelvis diagnoser. Modellen är att man har en diagnos, man är inte sin diagnos (Ord som taggar – om funktionshinder 2007).

På 1990-talet kom ett annat uttryck, som kategoriserade en grupp av människor, in i svenskan på allvar, nämligen *rom*. Tidigare hade *zigenare* varit det dominerande ordet.

Under 2000-talet började även *hbt-person* användas. Homosexuella, bisexuella och transpersoner fick för första gången ett samlingsnamn.¹

Föreliggande artikel har rubriken *Laddade ord*. Genom att man ersätter ett äldre uttryck, vilket upplevs som förlegat (som *zigenare*), är förhoppningen att de laddningar det äldre uttrycket fört med sig ska undvikas med den nya benämningen. Strikt taget kanske en rubrik som *Oladdade ord* bättre skulle spegla förhoppningar och intentioner. *Laddade ord* ska förstås som ett samlingsnamn: Gamla, laddade ord utranteras och nya, förhoppningsvis oladdade ord kommer in.

Syfte och frågeställningar

Syftet är att beskriva och diskutera hur tre uttryck, *person med intellektuell funktionsnedsättning*, *rom* och *hbt-person*, togs fram och lanserades i svenskan. Syftet operationaliseras med hjälp av frågeställningarna:

¹ Under 2000-talet har termen *hbtq-person* använts parallellt med *hbt-person*, om än i mindre omfattning under den tid då materialet samlades in. *Q* i *hbtq* står för *queer*. Idag (2014) har *hbtq* blivit det dominerande uttrycket, se t.ex. Milles 2013. I RFSL:s principprogram, fastställt vid kongressen i Gävle 2012 (<http://www.rfsl.se/?p=336> hämtat augusti 2014), används *hbtq-person* genomgående. Resonemanget om *hbt-person* i undersökningen kan möjligen generaliseras till att också omfatta *hbtq-person*, om *hbtq* tolkas som en utveckling ur *hbt*, men det är alltså *hbt-person* som har undersökts.

1. Varför minskar användningen av ett uttryck till förmån för användningen av ett nytt?
2. Hur tas ett nytt uttryck fram?

Tidigare forskning

Grue (2011) studerar funktionsnedsättning (på norska *funksjonshemning*) i en norsk kontext utifrån bl.a. diskursanalys. Han framhåller att funktionsnedsättning är ett komplext fenomen, både som ord och som begrepp, och att det saknas enhetlighet i hur ordet och begreppet definieras. Grue menar att trots att funktionsnedsättning är ett viktigt begrepp i en välfärdsstat (här stödjer han sig på Stone 1984) är begreppet ganska outforskat inom akademien, jämfört med kön och etnicitet. Grues syfte är att genom en språkvetenskaplig analys beskriva hur funktionsnedsättning förstås inom sociala och politiska fält. I fyra fallstudier analyserar han intervjuer, myndighetstexter, akademiska texter och texter skrivna inom den norska handikapprörelsen. Den övergripande metoden är jämförande då han försöker frilägga två olika perspektiv, ett socialpolitiskt och ett medicinskt. Resultaten visar att perspektiven samspelar, även om det finns en upplevd dikotomi mellan dem, främst inom handikapprörelsen. Grues avhandling är en del av ett relativt nytt forskningsfält, *disability studies*. Inom fältet finns olika strömningar, där den nordiska grenen utmärks av tre antaganden: 1) funktionsnedsättning är en dålig matchning mellan person och miljö, 2) funktionsnedsättning är situationell eller kontextuell och 3) funktionsnedsättning är relativ (Goodley 2010 s. 16 genom Grue 2011 s. 30).

Milles (2006, 2013) studerar språkpolitiska initiativ i Sverige. I den första studien analyserar hon hur ordet *snippa* lanseras och etableras 1990–2006. Hon pekar på en lucka i språkbruket, dvs. att ett neutralt ord för flickors könsorgan saknades, och hur lanseringen, som initierades av enskilda journalister och RFSU, hade som mål att fylla denna lucka. Milles (2013) diskuterar den nya användningen av pronomenet *hen* genom att sätta in initiativet i sitt politiska sammanhang. Resultaten gällande *hen* visar att fem omständigheter haft betydelse för språkförändringsprocessen: språkliga egenskaper hos pronomenet, centrala aktörer, politisk kontext, språkvårdande instanser och uppmärksamhet i media.

Boréus (1999, 2006a, 2006b, 2006c) undersöker språk och diskriminering. Hon studerar processen då grupper av människor (minoriteter) utdefinieras i en diskurs. Utgångspunkten är att i kampen om idémakten har olika samhälleliga

aktörer skilda möjligheter att påverka idébildningen utifrån vissa förhållanden. Ett sådant förhållande är språkbruket vid en viss tidpunkt. Språket, och då särskilt vissa omstridda begrepp, påverkar och påverkas av förändringar i idéerna (1999). I en empirisk studie (2006b) om svensk mellankrigstid och människor, som idag (förenklat) skulle beskrivas som personer med intellektuell funktionsnedsättning, visar Boréus att dessa diskriminerades bl.a. genom att presenteras som »de andra» på ett negativt sätt. I en mer teoretisk studie (2006c) föreslår Boréus en typologi för diskursiv diskriminering, vilken då kan riktas mot olika grupper, inte bara personer med funktionsnedsättning. I 2006a visar hon empiriskt hur modellen fungerar beträffande diskriminering av migranter i svenska media under 2000-talet.

Landqvist (2012) studerar benämningspraktiker, mer specifikt polisers uppfattningar om kränkande språkbruk. Genom enkäter undersöker han vilket språkbruk poliser uppfattar som olämpligt. Resultaten jämförs med hur vårdpersonal besvarar samma typ av enkät. Enligt Landqvist är polisernas uppfattning om pejoriserande språk baserat på allmänna kulturella normer, där individen själv ansvarar för att inte ha en dålig attityd. Vårdpersonalens uppfattning är i stället mer normkritisk, då de kopplar nedvärderande språk till hierarkiska strukturer som återskapas inom vårdorganisationen.

Grue påpekar, som ovan nämnts, att forskning om funktionsnedsättning har haft en relativt undanskymd plats historiskt sett. Föreliggande arbete kan ses som ett bidrag till denna forskning. Både Milles och Grue sätter in sina undersökningar i ett ramverk av diskriminering och likabehandling. Där har de starka beröringspunkter med Boréus och Landqvists verk. Den aktuella studien återfinns inom samma område, dvs. språk, diskriminering och likabehandling. Ytterst tolkas målet med det språkpolitiska förändringsarbetet för *person med intellektuell funktionsnedsättning*, *rom* och *hbt-person* vara att motverka diskriminering och sträva mot likabehandling.

Teoretiska antaganden

Undersökningen vilar på antaganden inom språkplanering och diskursanalys. Även terminologilära spelar viss roll. I följande avsnitt redogörs för relevanta delar av dessa teorier. När textutdrag anges som översatta, har översättningen utförts av mig. Sist i avsnittet listas användningen av språkligt uttryck, term, ord, begrepp och referent.

Cooper beskriver språkplanering som medvetna ansträngningar att påverka andra med avseende på tillägnande, struktur eller praktisk fördelning av språkkoder (Cooper 1989 s. 45). Han menar att språkplanering bäst förstås utifrån frågan: »Vem planerar vad för vem och hur?» Pauwels (1998) diskuterar Coopers fråga vidare och stödjer sig på Jernudd (1973) då hon menar att språkplanerare kan inbegripa olika aktörer: a) regeringar, b) nationella aktörer som inte är i regeringsställning, c) privata aktörer, d) korrekturläsare i nyhetsmedia och e) enskilda avsändare. När det gäller minoritetsspråk menar Pauwels att språkplaneringsinitiativ ofta kommer från minoritetsgruppen själv. Även Schräpel (1985 s. 217) påpekar att språklig förändring gärna börjar i de sociala grupper som själva har intresse av förändringen. Vidare skiljer Pauwels mellan två typer av språkplanering, där den första handlar om regleringar av redan existerande språkbruk (också kallat korpusplanering utifrån Kloss 1969) och den andra gäller relationen mellan språk och funktion gällande särskilda syften (också kallat språkval utifrån Jernudd 1973). Föreliggande undersökning om *person med intellektuell funktionsnedsättning, rom* och *hbt-person* gäller reglering av redan existerande språkbruk (korpusplanering).

Cooper gör 24 generella påståenden om hur språkplanering går till (Cooper 1989 s. 183–185). Sju av dessa berör den aktuella studien. Övriga påståenden relaterar till standardisering av varieteter, litteracitet, språk kopplat till ekonomisk utveckling, utvärdering/följder av språkplanering, språktillägnande, språkplanering över lång tid, språkplanering som (icke)rationell aktivitet jämfört med beslutsfattande/problemlösning, flera resonemang om motelit (mer om motelit nedan), samt språkplaneringsteori som utopi. De relevanta följer nedan i översättning. Texten är något kortad:

1. Språkplanering kan inte förstås åtskild från sin sociala kontext.
2. Språkplanering motiveras typiskt av ansträngningar för att säkra eller behålla intressen, som kan vara materiella, immateriella eller både och.
3. Språkplanering kan initieras på vilken nivå som helst i en social hierarki, men det är osannolikt att den lyckas, om inte en elit eller en motelit också omfattar och förespråkar den.

När det gäller 3 kan en invändning göras att internet, särskilt sociala medier, sannolikt har förändrat villkoren för elit och motelit sedan Coopers text publicerades 1989.

4. Språkplanering initieras inte nödvändigtvis av personer för vilka språket är huvudfokus. Språkplanering initieras inte bara av författare, poeter,

språklärare, lexikografer och översättare, utan också av missionärer, soldater, lagstiftare och administratörer.

5. När korpusplanering avser vissa funktioner, bör funktionerna träda i kraft före korpusplaneringen. Om korpusplaneringen kommer först och därefter funktionerna, kommer planeringen sannolikt inte vara effektiv.
6. Språkplanering som sysslar med att förändra något är i sig en social förändring [...] Vi finner också att det kommer påtryckningar från ideologiska och teknologiska förändringar, som ibland motiverar och ibland speglar skiften som gäller politiska och ekonomiska arrangemang.
7. När ett beslut är taget på en högre nivå i hierarkin, behövs småskaliga beslut på lägre nivåer för att förändringen ska implementeras.

Pauwels (1998) föreslår att en språkplaneringsprocess består av fyra faser: fak-tainsamling, planering, genomförande och utvärdering. Hennes modell utgår från Fasold (1984) och är utformad för feministisk språkplanering.

Cameron (1995) diskuterar fall av språkplanering, som då *African-American* rekommenderas i stället för *black* i USA. Ett argument för att *African-American* är lämpligare än *black* är att gruppen själv väljer att benämna sig med detta uttryck. Enligt Cameron är det en accepterad idé att gruppen får välja. Om en grupp (A) bestämmer vad en annan grupp (B) ska kallas, utövar den första gruppen (A) makt mot den andra gruppen (B).

I föreliggande arbete antas att det råder ett dialektiskt förhållande mellan samhälle och språkbruk, så att samhället och situationen (den sociala praktiken) influerar språkbruket, samtidigt som språkbruket påverkar samhället. Utmärkande drag i en text kan förklaras av den situation (sociala praktik) och det samhälle där texten tillkommit (Fairclough 1992 s. 65). Fairclough verkar inom den teoretiska ramen diskursanalys. Inom denna ram är den dominerande delen kritisk diskursanalys, som har en agenda, ofta att angripa maktmissbruk (Fairclough 2001). Den aktuella undersökningen har vissa sådana drag, men agendan är ändå inte så pass tydlig att den kvalificerar sig som kritisk.

Hornscheidt (2011) förtydligar sambandet mellan språk och samhälle i en språkpolitisk kontext då hon skriver att språket är ett viktigt medel för att (re)producera konstruktioner av verkligheten. Språkpolitik blir med detta synsätt ett instrument för en viss typ av politik (t.ex. feministisk politik) som kan leda till nya conceptualiseringar av verkligheten för det fält (t.ex. kön) som den relaterar till. Den bidrar då dels till att förhandla om aspekter av tillvaron och dels till att kämpa om positioner. Därför kan språkpolitik medföra viktig social förändring.

Hornscheidt poängterar också att språkpolitiska aktioner måste ta hänsyn till diskriminering som kan utföras med hjälp av språket. Diskrimineringen kan (re)produceras även inom strategier för språkförändring och bör utvärderas och förändras efter hand.

Föreliggande arbete följer Grue i förståelsen av diskursanalys. Nedan ges Grues (2011 s. 17) definition i tre punkter, översatt och något kortad:

- Diskurs förstås som språk, talat eller skrivet, i sin sociala användningskontext. Denna förståelse kan ses en variant av modellerna hos Fairclough (2001 s. 14), som kallar det social praktik bestämd av sociala strukturer, och van Dijk (2008 s. 3), som definierar diskurs som situerad interaktion, som social praktik, eller som en typ av kommunikation i en social, kulturell, historisk eller politisk situation.
- Ett diskursföremål är en text, t.ex. en intervju, en webbplats eller en bok situerad i en social kontext. Dessa föremål hänger ihop med andra i samma diskursordning, och de är beroende av läsare, författarskap, publiceringsplats och konventioner knutna till genre och användning.
- Diskurser/diskursordningar återfinns som sociala effektiva betydelsenätverk. En medicinsk diskursordning är exempelvis det språk som används av läkare, sjuksköterskor, patienter, byråkrater m.fl. och som beskriver diagnoser och behandlingar och som återfinns i journaler, recept, läroböcker och vetenskapliga artiklar (Foucault 1970; 1973 genom Grue 2011).

Undersökningen berör delvis terminologilära. Enligt Nuopponen & Pilke (2010) används termer i fackspråk där tydlighet och specifikation krävs. Fackspråk kan karaktäriseras som språk där både avsändare och mottagare är fackmän. Det skiljer sig från allmänspråket, där avsändare och mottagare är lekmän. Mellan fackspråk och allmänspråk pågår en ständig växelverkan, där massmedier, facklitteratur och reklam gör fackspråkliga uttryck bekanta för en större publik. När en fackterm börjar användas i allmänspråket blir den gärna kontextbunden, samtidigt som dess betydelse vidgas. Det finns både ettordstermer och flerordstermer. En flerordsterm kan t.ex. vara en längre fras som innehåller preposition. Nuopponen & Pilke (2010) urskiljer olika faser i terminologiarbetet. De olika faserna är: planering, start, bearbetning, utlåtanden, färdigställande och sist uppföljning. I planeringsfasen ingår bl.a. behovsanalys och målsättning, och startfasen omfattar t.ex. bildande av arbetsgrupp och kartläggning av informationskällor.

Termer motsvarar ett hörn i den semiotiska triangeln (se t.ex. Vogel 2011). I samma hörn återfinns ord och språkligt/språkliga uttryck. I den aktuella stu-

dien används främst *språkligt uttryck*, någon gång *ord*. *Term* och *allmänord* används när detta diskuteras explicit.

Begrepp står i ett annat hörn i triangeln. Begrepp är vad ett språkligt uttryck betyder. Det tredje hörnet upptas av referent, dvs. en eller flera representanter i världen, vilken/vilka betecknas av det språkliga uttrycket. *Rom* är ett språkligt uttryck. Begreppet är det som *rom* betyder, det vi tänker på och föreställer oss när vi hör/läser det språkliga uttrycket. Referenter är en eller flera fysiska personer som i verkligheten kallar sig *rom*.

Material

Studien gäller *person med intellektuell funktionsnedsättning*, *rom* och *hbt-person*. Uttrycket *resande* ingår inte i studien (se Ett fördrivet folk 2005 s. 113 angående förhållandet mellan *romer* och *resande*). Diskursföremål används i betydelsen muntlig och skriftlig text. Även intervjuer som utförts i samband med undersökningen ingår här.

Materialet har valts ut med hjälp av en nätverksteknik, där ett diskursföremål, t.ex. en intervju med en person, har lett till information som har pekat vidare mot ett annat diskursföremål, t.ex. ett specifikt dokument, som därefter övervägts och ev. inkluderats i materialet. Informationen kan också ha varit namnet på en möjlig person att intervjua. Genom det nya diskursföremålet har mer information inhämtats, och den har i sin tur pekat vidare mot ytterligare andra diskursföremål eller personer att närma sig. Den första intervjun genomfördes med en representant för Handisam, myndigheten för delaktighet. Kontakten förmedlades via en forskare, som tack vare sitt arbete inom fältet språkplanering och diskriminering kommit i kontakt med myndigheten. Tillsammans med andra forskare inom samma fält bidrog hon också med andra förslag på enskilda diskursföremål.

Nedan följer en lista över de olika typerna av diskursföremål:

1) Intervjuer med personer som har varit involverade i arbetet med att introducera och lansera uttrycket *person med intellektuell funktionsnedsättning* eller enbart *funktionsnedsättning*.² Personerna arbetar eller har arbetat på Socialsty-

² *Funktionsnedsättning* är ett samlingsuttryck för både *fysiska*, *psyksiska*, *sensoriska* och *intellektuella funktionsnedsättningar*. Studien fokuserar på *person med intellektuell funktionsnedsättning*, men framtagandet av detta uttryck går inte att skilja från det överordnade *person med funktionsnedsättning* eller *funktionsnedsättning*. I framställningen eftersträvas specificitet angående vilket uttryck som avses i det enskilda diskursföremålet, men uttrycken går ibland in i varandra.

relsen, Handisam, Socialdepartementet och FN. Intervjuerna utförs på telefon och i möte ansikte mot ansikte i maj 2009. Under intervjun förs anteckningar för hand, som sedan skrivs rent i ordbehandlingsprogram till stolpar.

2) Intervju med två personer som varit involverade i arbetet att förstärka uttrycket *rom* i svenskan. Personerna arbetar på Språkrådet med minoritetsspråk, mer specifikt romani chib. I intervjun efterfrågas andrahandsuppgifter angående om uttrycket används. De intervjuade får uppskatta om *rom* används i språksamhället. En differentiering görs mellan vardagligt tal, media och myndighetsdiskurs. Intervjun sker på informanternas arbetsplats, Språkrådet, den 22 januari 2010. Under intervjun förs anteckningar för hand, som sedan skrivs ut i ordbehandlingsprogram till en sammanhängande text. Texten visas för de intervjuade ca tre veckor efter mötet och de intervjuade instämmer i att redogörelsen är riktig.

3) Intervju med person som har kunskap om arbetet att introducera och lansera uttrycket *hbt-person*. Personen arbetar på RFSL. Det har inte varit möjligt att intervjua den person som lanserat *hbt-person*³ eftersom han är avliden. I intervjun efterfrågas andrahandsuppgifter angående om uttrycket används. Den intervjuade får uppskatta om *hbt-person* används i språksamhället. En differentiering görs mellan vardagligt tal, media och myndighetsdiskurs. Intervjun sker på RFSL i Stockholm den 4 februari 2010. Under intervjun förs anteckningar för hand, som sedan renskrivs i ordbehandlingsprogram till en sammanhängande text. Texten visas för informanten ca en vecka efter mötet och den intervjuade instämmer i att redogörelsen är riktig.

Gemensamt för 1–3 är frågor om hur det konkreta arbetet med att ta fram och lansera uttrycken. Har möten förekommit? När har dessa hållits, vilka andra personer har varit närvarande? Vad har man talat om? Vad har hänt mellan mötena? Material 1–3 har störst tyngd i analysen.

4) Minnesanteckningar från två seminarier (2007-01-29 och 2009-03-04) på Socialstyrelsen där *funktionshinder* och *funktionsnedsättning* diskuterats. Deltagare på seminarierna var, förutom medarbetare på Socialstyrelsen, också personer från olika intresseorganisationer, som Handikapporganisationernas samarbetsorgan, universitet, Skolverket och Försäkringskassan.

Material 1–4 är metalingvistiska. De tre språkliga uttrycken behandlas explicit i dessa diskursföremål.

5) Ett antal skriftliga diskursföremål, där de undersökta uttrycken finns med. Ibland förekommer enbart *hbt* eller *funktionsnedsättning*, dvs. *person (med in-*

³ Lanseringen av *hbt* och *hbt-person* hör ihop. Jfr resonemanget om *funktionsnedsättning*, *person med funktionsnedsättning* och *person med intellektuell funktionsnedsättning* ovan.

tellektuell) saknas. Texterna är medlemsblad från intresseorganisationer, information från myndigheter, lagar, statens offentliga utredningar, propositioner, men också texter från FN, brev, utdrag från Socialstyrelsens termbank samt tre språkvårdande broschyrer, *Ord som taggar*, vilka handlar om funktionsnedsättningar, etnicitet och kön/sexualitet. Diskursföremålen sträcker sig från 1982 till 2010.

Till materialet har dessutom några enstaka observationer tillfogats.

I material 5 finns metalingvistiska diskursföremål, t.ex. *Socialstyrelsens termbank* och *Ord som taggar*. Dessa behandlar specifikt något av de tre språkliga uttrycken. Men här finns också diskursföremål där uttrycken står i en innehållslig kontext, som lagar och offentliga utredningar. I dessa texter finns metalingvistiska kommentarer som en mindre del av texten. Ofta förekommer de tidigt i ett eget avsnitt. När det gäller viktning ses de uttalat metalingvistiska texterna (material 4 och delar av material 5) som viktiga i analysen, men ges mindre tyngd än intervjuerna (material 1–3). De diskursföremål där metakommentarer ingår som en mindre del anses väga lättast. Se vidare under metod.

Alla källor finns förtecknade under rubriken Primärmaterial sist i artikeln.

Diskursföremålen hänger ihop och skapar större diskursordningar. Eftersom tre olika språkliga uttryck studeras, skulle man kunna urskilja tre diskursordningar: en om likabehandling utifrån olika hälsorelaterade förutsättningar, en annan om likabehandling utifrån etnicitet och en tredje om likabehandling utifrån kön/sexualitet. De tre diskursordningarna har likabehandling gemensamt och kan därför sägas ingå i en större gemensam diskursordning. Observera att de utvalda diskursföremålen självklart inte ses som de enda i de tre diskursordningarna. Däremot ses de som relevanta för syftet, att beskriva ett språkförändringsarbete. Dock beskrivs inte materialet i termer av representativitet, eftersom detta ger associationer till statistiska och kvantifierbara kriterier (jfr Spitzmüller & Warnke 2011), medan det aktuella arbetet är kvalitativt.

Enligt Grue (2011) är texter om funktionsnedsättning oftast skrivna av yrkesutövare inom medicin samt av byråkrater. Texter som dokumenterar existensen av personer med funktionsnedsättning är gärna statliga dokument eller texter från myndigheter. Detta rimmar väl med de relevanta texterna för *person med intellektuell funktionsnedsättning*. Eftersom materialinsamlingen inleds med *person med intellektuell funktionsnedsättning*, får detta till följd att materialinsamlingen för *rom* och *hbt-person* styrs på ett möjligen orättvist sätt. Hornscheidt (2011) påpekar hur skönlitteratur behandlat språk och kön betydligt tidigare än vad den akademiska diskursen gjort. Andra tänkbara genrer för

materialinsamling till undersökningen hade varit reklam och populärkultur. Tanken är dock att följa upp de texter som de intervjuade säger att de har arbetat med och materialet blir på det sättet relativt snävt, om än omfattande till antalet sidor. Denna inriktning gör också att de som i slutändan »lyckats» driva igenom sin språkplaneringsåtgärd står som inblandade i dessa texter. Man kan tänka sig parallella initiativ, som aldrig nått statusen av genomförd språkplaneringsåtgärd, men i undersökningen finns alltså bara »rätt» texter med och bara »rätt» personer är intervjuade. Här kan en problematisering av intervjun som insamlingsteknik göras. En person som intervjuas ger sin subjektiva version, som med nödvändighet blir tillrättalagd. I det här sammanhanget återfinns troligen bara uppgifter som stämmer överens med slutresultatet, en genomförd språkplaneringsåtgärd.

Metod

Analysenhet är olika former av metalingvistisk information om de tre språkliga uttrycken. Diskursföremålen gås igenom flera gånger, också sent i skedet, för att tillvarata eventuella nya uppslag i ljuset av arbetets fortskridande. Analysen sker på tre plan. Det första är ett mer faktamässigt lager, där propositionerna/påståendena som kan friläggas från diskursföremålen ordnas kronologiskt för att få fram ett förlopp. Jämför Coopers (1989) fråga »Vem planerar *vad* för vem och *hur*?» (min kursivering). I detta lager angrips de två frågeställningarna relativt snävt: Varför minskar användningen av ett uttryck till förmån för användningen av ett nytt? och Hur tas ett nytt uttryck fram? I enlighet med Spitzmüller & Warnke (2011) kallas detta lager för intratextuellt. Analysenheten är här innehållsmässig, dvs. propositioner som rör de språkliga uttrycken. Enligt Spitzmüller & Warnke innebär en propositionsorienterad analys att undersöka t.ex. talhandlingar, presuppositioner och retoriska frågor. I den aktuella analysen görs ingen skillnad mellan olika former av propositioner utan påståenden extraheras oavsett form.

Det andra planet gäller vilka aktörer som är delaktiga. Detta kallas för agentlager, också i enlighet med Spitzmüller & Warnke (2011). Nu urskiljs avsändare och mottagare av diskursföremål. Jämför Coopers (1989) fråga »*Vem* planerar *vad* för *vem* och *hur*?» (mina kursiveringar). Språkpolitiska skeenden kan, enligt Huss & Lindgren (2011) beskrivas på makro-, grupp- eller individnivå. På makronivå återfinns språklagar och officiella riktlinjer. Gruppnivå

gäller organisationer, lobbygrupper och nätverk, medan individnivå berör enskilda individers språkval. I föreliggande undersökning finns avsändarna på gruppnivå, men denna nivå påverkar i sin tur makronivån, eftersom språkrekommendationerna blir officiella riktlinjer. När det gäller mottagarsidan kan dessa finnas på alla tre nivåer. Även vilket mandat eller, med andra ord, vilken typ av makt aktörerna har, är föremål för analys. Här ingår också, fortfarande enligt Spitzmüller & Warnke (2011), vilken typ av media som används för informationsöverföring, t.ex. informationsfolder. De diskursföremål som bara till liten del är metalingvistiska analyseras främst med tanke på vilken typ av media de är och vilka aktörer som är inblandade. Redan i det intratextuella lagret och agentlagret framkommer en del uppgifter om hur språkplaneringsarbetet samspelar med samhälle och politik.

Det tredje planet, det transtextuella (Spitzmüller & Warnke 2011), fokuserar tydligare på relationen mellan samhälle och språk. Här är avsikten att, utifrån de olika diskursföremålen, försöka förstå språkplaneringsåtgärden i en större social kontext. De två frågeställningarna angrips nu på nytt för att man ska söka bredare svar. För detta behövs inte bara kännedom om diskursföremålen i materialet, utan också kunskap om de olika gruppernas status i samhället. Vad gäller romers situation refereras till *Ett fördrivet folk* (2005), och för hbt-personer sker hänvisningar till *Undantagsmänniskor* (2008). Även kunskap om hur samhället fungerar ingår här, som att Sverige har ett demokratiskt styrelseskick. Sådan kunskap kan vara svår att binda till en specifik lärandesituation och därmed kunna anges med källa i denna artikel. Rent konkret har det tredje planet angripits genom att jag ställt frågor till det förlopp som utkristalliserar sig genom det första och andra planet, t.ex. »Vem har makt att bli initiativtagare till en stor språkplaneringsåtgärd?», där svaret söks genom reflektion över hur samhället är uppbyggt, och hur det kan ha påverkat språkplaneringsåtgärdens förlopp. Dessa frågor har alltså inte ställts i intervjuerna. Spitzmüller & Warnke (2011) diskuterar hur pass mycket tolkningsutrymme språkvetare har när det gäller att analysera socio-politiska processer, eftersom språkvetare främst är tränade att undersöka lingvistiska data. De menar att det finns risk för övergeneralisering om språkvetare gör påståenden som inte kan knytas till lingvistiska empiriska data. I den aktuella analysen är målet att hela tiden ligga nära materialet i reflektioner kring sociala och politiska faktorer, och bara göra uttalanden som verkligen relaterar till de tre språkliga uttrycken.

Observera att arbetet med de tre planen har utförts parallellt, och i resultatredovisningen är de också integrerade i varandra.

Huvudfokus är inställt på uttrycket *person med intellektuell funktionsnedsättning*, medan de två andra, *rom* och *hbt-person*, fungerar som jämförelsematerial och för att ge undersökningen mer tyngd, då tre domäner (hälsa, etnicitet och kön/sexualitet) involveras. De två sistnämnda uttrycken studeras dock inte lika detaljerat.

Resultat

Avsnittets disposition följer de två frågeställningarna. Under respektive frågeställning redovisas först resultaten. Det anges om de härletts ur intervjuerna, ur texterna eller om de är frukten av egen analys och tolkning. Sedan knyts resultaten till tidigare forskning och teori. Efter att frågeställningarna har behandlats, diskuteras undersökningen i ett vidare perspektiv. Där ges också förslag på mönster för språkförändringar som gäller kategorisering av människor, innan en kort sammanfattning med undersökningens huvudsakliga bidrag avslutar artikeln.

Varför minskar användningen av ett språkligt uttryck till förmån för användningen av ett nytt språkligt uttryck?

Ur intervjuerna härleds den språkliga förändringen till ett missnöje med det existerande språkliga uttrycket. Orsaken till missnöjet är, enligt analysen, en dålig matchning mellan det existerande uttrycket och det begrepp som uttrycket ska benämna. Enligt tolkningen kan denna dåliga matchning också bestå av att ett visst begrepp saknar ett språkligt uttryck. Ur intervjuerna kan följande skeende friläggas angående *person med intellektuell funktionsnedsättning*: Vid mitten av 2000-talets första decennium ansåg Socialstyrelsen att det rådde förvirring mellan två existerande uttryck, *funktionshinder* och *funktionsnedsättning*. Oklarheten gällde om de benämnde samma begrepp eller två olika. Ibland användes de som synonymer, ibland fanns en skillnad. Skillnaden var att *hinder* avspeglade något som fanns i miljön, t.ex. att en webbplats hade alltför svår svenska, och *nedsättning* beskrev en förmåga eller brist på förmåga hos en individ, t.ex. en kognitiv nivå hos en person, som gjorde att viss svenska på en webbplats var för svårläst. Förvirringen gällde inte bara *intellektuell funktionsnedsättning*–*intellektuellt funktionshinder*, utan alla typer av *funktionsnedsättning*–*funktionshinder*.

tionsnedsättningar-funktionshinder, alltså även fysiska, psykiska och sensoriska (intervju Handisam och Socialstyrelsen).

För *rom* ser bilden något annorlunda ut. Intervjun med Språkrådet visar att nyanlända romer kom till Sverige från Balkan under början av 1990-talet och reagerade på att svenskan, i offentligt språk, använde *zigenare*, och inte *rom*. Det motsvarande uttrycket för *zigenare* sågs på Balkan som diskriminerande och användes inte i offentligt språk. Detta analyseras som att (det motsvarande) uttrycket för *zigenare* på Balkan hade drag av nedvärdering och icke önskvärt beteende. Det begrepp som (motsvarande) *zigenare* stod för hade alltså visst nedvärderat innehåll, vilket det begrepp som *rom* stod för var fritt från. Enligt analysen betyder (motsvarande) *zigenare* på Balkan att gruppen har vissa sämre egenskaper, medan *rom* inte innehåller sådan information. Slutsatsen blir att de nyanlända romerna uppfattade det svenska språkbruket med *zigenare* som laddat med fördomar mot romerna som grupp. I intervjun berättar informanterna att de fann beteckningen *zigenarkonsulent* inom den svenska administrationen stötande. Analysen utmynnar i slutsatsen att en administration som vill säkerställa en viss grupps rättigheter rimligtvis bör se begreppet (det som uttrycket betyder) som fritt från egenskaper som gäller icke önskvärt beteende. Att då använda ett (i gruppens ögon) nedvärderande ord blir detsamma som en dålig matchning mellan uttryck och begrepp.

Hbt-person, slutligen, kom till eftersom det saknades ett tillfredsställande ord som kunde beskriva den grupp som RSFL organiserade. RFSL hade tidigare verkat för homosexuella och bisexuella, men sedan sent 1990-tal hade en förändring ägt rum, där RFSL började inkludera transpersoner i sin krets (intervju med RFSL, Hbt fyller tio år). Enligt analysen var det frågan om en ny referent, en grupp människor. Härmed skapades ett nytt begrepp, men ett samlingsord för referenten och begreppet saknades. *Hbt* och *hbt-person* kom till för att beteckna detta nya begrepp. Dålig överensstämmelse mellan begrepp och språkligt uttryck berörs även av Milles (2006). För *snippa* gällde missförhållandet bristen på ett neutralt ord för begreppet. En koppling kan även göras till Milles (2013) undersökning om *hen*. Användningen av *hen* ifrågasätter att begreppet 'kön' är dikotomiskt och att det alltid är relevant.

Utifrån intervjuerna och texterna kan ytterligare en tolkning göras: missförhållandet mellan språkligt uttryck och begrepp uppstår när samhällsideologin förändras genom att vissa värderingar får större utrymme. För processen angående *person med intellektuell funktionsnedsättning* innebar denna ideologiska förändring att hinder ska hänföras till miljön, i enlighet med hur *hinder* i avsnittet ovan handlar om hur en webbplats har alltför svår svenska (World program

of Action concerning disabled persons 1982). Förändringen har rötter i 1960-talets handikappdebatt (intervju Handisam). *World program of Action concerning disabled persons* (1982) och intervjun stödjer alltså att funktionsnedsättning ses som en mismatch mellan person och miljö och att den är situationell, kontextuell och relativ (Goodley 2010 genom Grue 2011). För *rom* blir tolkningen att värderingarna gäller allas lika värde i en demokrati. De nyanlända romerna uppfattade att svenskt språkbruk låg långt efter det som användes på Balkan (intervju Språkrådet). De romer som redan bodde i Sverige hade kämpat för mänskliga rättigheter sedan 1960-talet, men då inte koncentrerat sig på beteckningen *zigenare* eller *rom*. *Rom* är romani chib och betyder 'människa' och har i Sverige framför allt använts romer emellan. När språkförändringen från *zigenare* till *rom* skedde, uppmärksammades inte bara de språkliga uttrycken, utan romernas allmänna situation i inrikespolitiken (intervju Språkrådet). När det gäller *hbt-person* visar intervjun att RFSL under mitten av 1990-talet bröt med det heteronormativa synsättet, vilket dittills hade dominerat inom RFSL, för att i stället börja utmana och ifrågasätta normer. Tolkningen blir att denna vändning är liktydig med nya värderingar. Genom dessa nya värderingar uppstod en bristande överensstämmelse mellan uttryck och begrepp. Enligt analysen har ett ifrågasättande av heteronormativiteten också ägt rum i övriga samhället under 2000-talet, vilket t.ex. resulterat i andra nya ord som *stjärnfamilj* och *regnbågsfamilj* (observation 2010).

Resultaten stödjer resonemangen hos Milles (2006, 2013) i det att ideologiska förändringar också ligger bakom processerna för *snippa* och *hen*. Resultaten knyter också an till Boréus (1999). Hon menar att vissa omstridda begrepp påverkar och påverkas av förändringar i tiden. Att presenteras som »de andra» på ett negativt sätt är enligt henne diskursiv diskriminering (Boréus 2006c). De nyanlända romernas reaktion på språkbruket med *zigenare* kan tolkas som en upplevelse av att presenteras som »de andra». Resultaten stödjer också Hornscheidt (2011) som poängterar att språkpolitik kan leda till nya konceptualiseringar av verkligheten. Resultaten samspelar även med Coopers (1989) påstående nr 1, att språkplanering inte kan förstås frikopplat från en social kontext, och nr 6, vilket specificerar att språkplaneringen kan vara frukten av ideologiska påtryckningar. Vidare stödjer resultaten Coopers påstående nr 2, att språkplanering motiveras av ansträngningar för att säkra eller behålla intressen av materiell eller immateriell art. De specifika intressena tolkas här som att tillvara de rättigheter som de olika minoriteterna har i en demokrati och att ta plats i en offentlig arena. Dessa intressen ses både som immateriella (rättigheter och värden), som materiella (tillgång till resurser) och som beroende av

varandra. För att tillvarata intressen krävs ett korrekt och icke-diskriminerande språkbruk. Resultaten vad gäller *hbt-person* samspelar också med Coopers påstående 5, som säger att de nya funktionerna måste komma först och därefter korpusplaneringen. Funktionen är i det här fallet det nya begreppet som *hbt-person* ska motsvara. Resultaten för *person med intellektuell funktionsnedsättning* kan också relateras till Landqvist 2012. Att låta *funktionshinder* beteckna något i miljön, och utesluta att en människa har hinder, kan analyseras som ett ifrågasättande av de normer som finns i samhället. Utifrån resultaten sågs inte *person med funktionshinder* som pejorerande p.g.a. en dålig attityd hos användaren, utan snarare som en följd av att uttrycket var inbyggt i ett system av normer och värderingar som man ville förändra. Det liknar då det sätt på vilket vårdpersonalen i Landqvists studie ser nedvärderande språk som orsakat av hierarkiska strukturer inom vårdorganisationen, till skillnad från poliser, som menar att nedsättande språk härrör från individens dåliga attityd.

Faircloughs (1992) syn att ett dialektiskt förhållande råder mellan samhälle och språkbruk, så att samhället och situationen influerar språkbruket samtidigt som språkbruket kan påverka samhället, får sålunda tydligt stöd av resultaten som gäller min första frågeställning.

Hur tas nya språkliga uttryck fram?

I föregående avsnitt redogjordes för orsakerna till att de språkliga uttrycken togs fram. I detta avsnitt beskrivs hur processen konkret gick till när uttrycken togs in i svenskan, dvs. hur de började användas och hur de lanserades mot en större grupp. Framställningen inleds med *person med intellektuell funktionsnedsättning*, därefter kommer *rom* och sist *hbt-person*.

1982 var FN:s handikappår. Som en sammanfattning kom dokumentet *World program of Action concerning disabled persons*, vilket skrevs på engelska av bl.a. Bengt Lindqvist, som då var konsult åt FN och som sedermera blev svenskt statsråd på socialdepartementet (intervju med Bengt Lindqvist och Lars Blomgren). *Handicap* ska i dokumentet förstås som en funktion av relationen mellan en *disabled person* och dennas miljö, jfr ovan. I den svenska versionen, *Världsaktionsprogrammet för handikappade* (1983), som översattes av samma grupp som skrivit dokumentet på engelska, och därefter språkgranskades av externa medarbetare, används *handikapp* och *person med funktionsnedsättning*. I *FN:s standardregler* (1995) används *funktionsnedsättning* på nytt. Bengt Lindqvist fanns även denna gång bland författarna,

och dokumentet skrevs först på engelska och översattes därefter till svenska (intervju med Bengt Lindqvist). Lindqvist var vid denna tidpunkt inte längre minister utan riksdagsledamot för socialdemokraterna, vilka var i regeringsställning. I den svenska översättningen finns specifikationer som *fysisk, intellektuell, psykisk* och *social*, men dessa bestämmer inte *funktionsnedsättning*, utan i stället huvudordet *skador eller sjukdomar; funktionsförmåga* och *färdighet*. I *Socialstyrelsens termbank* (2007) definieras *funktionsnedsättning* som 'nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga' och i *Ord som taggar – om funktionshinder* (2007) står angående funktionsnedsättning: »Personer med funktionsnedsättning – såväl fysisk, psykisk som intellektuell – kan ju leva ett fullt fungerande liv om alla vi i samhället tillåter det. Men gör vi det?»

Mellan 1982 och 2007 har uttrycket haft en mödosam väg och det har hela tiden, även efter 2007, funnits kritik inom handikapprörelsen och den akademiska världen mot uttrycket (intervju med Socialstyrelsen). Kritiken har bl.a. fått till följd att *funktionsnedsättning* inte finns med i olika centrala dokument, som t.ex. den betydelsefulla LSS (Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade) från 1993. Intervjuerna visar att Socialstyrelsens arbete med att införa *funktionsnedsättning* i termbanken 2007 sammanföll med regeringens arbete att föreslå Sveriges anslutning till FN:s *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. Socialstyrelsen ville, med stöd av Handisam, försäkra sig om att det nya uttrycket skulle komma med i detta viktiga dokument. En tolkning är att Socialstyrelsen nu hade mer på fötter än vad tidigare förespråkare haft i kontakt med utredare och andra juridiska skribenter, eftersom uttrycket sedan en månad var på plats i termbanken. Socialstyrelsen och Handisam skrev ett brev, och hade senare ett möte, med Socialdepartementet för att diskutera det nya uttrycket. Som ett direkt resultat av detta blev den svenska titeln på FN-dokumentet *Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning* (intervju med Handisam). Oenigheten som föregått, och fortfarande fanns, kring det nya uttrycket märks också i protokollen från de möten som Socialstyrelsen ordnade med externa deltagare 2007–2009. Enligt mötesprotokollen hörs röster som helt ifrågasätter behovet av att kategorisera: »Farligt med klassificering, då det kan innebära en barriär i sig. I forskning är det många gånger nödvändigt, men det kan bli riskabelt i politiska syften.» Här kan en parallell dras till vad företrädaren för Handisam säger i intervjun: »Person med funktionsnedsättning? Termen är ointressant.» Enligt analysen ska yttrandet tolkas som en strävan bort från de situationer där det språkliga uttrycket behövs, dvs. mot

en tillvaro där uttrycket inte är intressant eftersom miljön är utformad så att alla kan ta del av t.ex. en webbplats eller en toalett. Denna strävan står i samklang med lagstiftningens intentioner, där LSS redan 1993 skriver: »Verksamhet enligt denna lag skall främja jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhällslivet för de personer som anges i 1 §.» På samma sätt önskar, enligt mötesprotokollen, en av representanterna för den akademiska världen flytta fokus till det positiva, och i stället för *handikapptoalett* säga *tillgänglig toalett*. Också en tredje röst i protokollet är inne på samma tankegång, då hon försvarar skillnaden mellan *funktionsnedsättning* och *funktionshinder*. Hon påpekar att social rättvisa innebär politisk resursfördelning och att fokus bör vara på miljö och inte individ, vilket hon menar att dessa språkliga uttryck förstärker. En nackdel som framförs i materialet är att de två uttrycken *funktionsnedsättning* och *funktionshinder* är så lika. Annan kritik som märks på mötena är att Socialstyrelsen talar med dubbla tungor eftersom uttrycken används olika på skilda avdelningar inom myndigheten, jfr Grue (2011) som menar att det saknas enhetlighet för hur den norska motsvarigheten *funksjonshemning* definieras.

Initiativtagare till att införa *person med intellektuell funktionsnedsättning* i termbanken är de båda myndigheterna Socialstyrelsen och Handisam (intervjuer med Socialstyrelsen och Handisam). Enligt analysen blir de då aktörer i språkförändringsarbetet. Rötterna till initiativet finns enligt analysen i arbetet kring de FN-dokument som skrevs under 1980- och 1990-talet i Sverige av bl.a. Bengt Lindqvist, som, vilket redan nämnts, blev statsråd på socialdepartementet 1985 och därefter riksdagsledamot. Gruppen runt Bengt Lindqvist tolkas också som aktörer. Enligt analysen företräder aktörerna den politiska makten. Tolkningen är att denna maktfaktor starkt har bidragit till att språkförändringsarbetet kunde genomföras. Företrädarna kan ses som nationella aktörer som inte är i regeringsställning utifrån Pauwels 1998 (Bengt Lindqvist ingick vid FN-dokumentens tillblivelse inte i regeringen), men med nära band till regeringen. De kan också utifrån Coopers (1989) påstående nr 4 ses som administratörer och lagstiftare. Enligt mötesprotokollen samlade Socialstyrelsen in åsikter från handikapprörelsen och den akademiska världen, och genomförde förändringen trots ganska stor kritik. Värt att notera är att Riksförbundet för barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning (FUB) inte var representerat på något av mötena. FUB organiserar alltså enligt sitt språkbruk barn, ungdomar och vuxna med utvecklingsstörning, alltså samma grupp som *person med intellektuell funktionsnedsättning* avser att beteckna. Däremot hade HSO, handikappförbunden där FUB ingår, repre-

sentanter där. Men andra förbund, som också ingår i HSO, som Sveriges Dövas riksförbund, hade egna representanter där, dvs. de var dubbelt företrädade. Frågan kan här ställas hur pass förankrat det nya uttrycket egentligen var bland dem som rörde sig i den miljö där uttrycket skulle användas. I Coopers (1989) anda kan, enligt analysen, en elit skönjas, en elit som använder det nya uttrycket. Här ingår Socialstyrelsen, Handisam (dvs. initiativtagarna) och t.ex. författarna till *Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning*. Dessa instanser befinner sig, återigen med Coopers syn, på en hög nivå. Men för att det nya uttrycket ska fästa i språket behövs också småskaliga beslut på en lägre nivå. Möjligen kan företrädarna för akademien och handikapprörelsen i detta sammanhang tolkas som en »lägre nivå», men det är tydligt i materialet att vissa av dem inte tänker bidra till att implementera beslutet. En av forskarna menar, enligt protokollen, att hon inte kommer att påverkas av att Socialstyrelsen föreslår förändringar, eftersom forskare själva väljer sina begrepp och har ansvar för att tydliggöra vad som avses. Detta uttalande kan antingen analyseras som att hon tillhör en lägre nivå och inte tänker använda uttrycket, eller att hon inte erkänner Socialstyrelsen som hierarkiskt överordnad hennes position, dvs. att hon bestrider att den är en elit eller ser sig själv som en motelit. För en utvärdering av språkförändringsarbetet hänvisas till Vogel (under arbete).

Frågan om vem som är mottagare för språkförändringsarbetet kan inte besvaras entydigt. Exempel på den oenighet som syns i materialet är följande repliker från mötesprotokollen: »Idén med de definitioner som Socialstyrelsen nu förändrat kan inte vara att reglera vad folk på gatan ska säga. Socialstyrelsens förändringar har med det politiska arbetet att göra, inte vardagsspråket» samt »Hög abstrakt nivå – begreppen kommer att bli svåra att få ut till opinionen. Stort glapp mellan fackspråk och allmänt språk.» Här finns också yttranden som: »Begreppen är viktiga i det vardagliga talet, t.ex. funktionshinder – funktionshindrade samt funktionsnedsättning – funktionsnedsatta. Denna användning återkommer i lagstiftning och tolkningar av domstolar. Svårt för gemene man att förstå skillnaden mellan funktionsnedsättning och funktionshinder.» Uttalandet följs av repliken: »Helt rätt, men man måste föregå med goda exempel.» Media nämns inte i protokollen. I språkvårdsbroschyren *Ord som taggar – om funktionshinder*, som är en del av lanseringen, finns dock ett tydligt tilltal mot en allmänhet, vilket talar för att den språkpolitiska åtgärden möjligen också riktar sig till allmänheten (jämför allmänspråk utifrån Nuopponen & Pilke 2010). Broschyren bör enligt analysen också fungera mot media. Vid en kompletterande fråga till Handisam i sam-

band med materialinsamlingen förtydligar myndigheten att målgruppen är »alla som använder termerna, d.v.s. från policymaker (statsmakt, myndigheter, landsting och kommuner), branscher, forskningen och slutanvändare (t.ex. funktionshinderrörelsen). Media blir kanske den tredje statsmakten i sammanhanget». Den sammantagna tolkningen, med viss reservation, blir att mottagare för språkförändringsarbetet angående *person med intellektuell funktionsnedsättning* är människor som använder ett politiskt och/eller administrativt språkbruk i den offentliga sfären (jfr fackspråk utifrån Nuopponen & Pilke 2010). Bland dessa mottagare inkluderas också privatpersoner som behöver ett fackspråk för att t.ex. överklaga ett beslut. Media tolkas som en kanal att lansera det nya uttrycket i, och därmed föra ut fackspråk till en allmänhet och på sikt bidra till växelverkan mellan fackspråk och allmänspråk (Nuopponen & Pilke 2010). Aktörerna på mottagarsidan kan då ses som innehavare av relativt mycket makt, jämför hur Handisam exemplifierar med statsmakt och myndigheter, men enligt analysen kan de också befinna sig i en position utan särskilt mycket makt, som slutanvändaren (Handisams ordval), vilket bör omfatta individer som beteckningen *person med funktionshinder* gäller. Intressant är att några av aktörerna på mottagarsidan deltog på Socialstyrelsens möten. Enligt analysen är detta självklart önskvärt i en demokrati. Deltagarna hade, åtminstone på pappret, möjligheter att påverka förändringen. Frågan är hur pass stor denna möjlighet i realiteten var. För att gå vidare med kanaler, användes *Socialstyrelsens termbank*, lagtext (som Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning), informationsfolder och media, samt all typ av information som utgick från Socialstyrelsen och Handisam, t.ex. texter på deras webbplatser.

När det gäller *rom* var det, som redan nämnts, nyanlända romer från Balkan som reagerade på det svenska språkbruket. Därmed tolkas romerna själva som initiativtagare till och aktörer i språkförändringen. När det gäller minoritetsspråk menar Pauwels (1998) att språkplaneringsinitiativ ofta kommer från minoritetsgruppen själv. Resultaten stödjer Schräpel (1985 s. 217), som menar att språklig förändring gärna börjar i de sociala grupper som själva har intresse av förändringen. I ett maktperspektiv har romerna i Sverige haft föga makt och varit marginaliserade med brist på bostäder, utbildning och andra rättigheter under större delen av 1900-talet (Ett fördrivet folk 2005). För att gå vidare med maktperspektivet är det betydelsefullt att se närmare på vilka kanaler som användes för lanseringen. I intervjun specificeras att *rom* började användas i texter, bl.a. i utskick mot allmänhet och media om evenemang som den romska gemenskapen ordnade. Exempel på sådana arrange-

mang var kulturaftnar på Konserthuset och Nybrokajen 11. En tolkning är att dessa adresser ses som prestigefyllda inom kulturlivet i Stockholm. Vidare antas att hög kvalitet inom musik och dans krävs för att arrangörer ska få tillgång till dessa scener. Historiskt sett har företrädare för den romska minoriteten haft relativt hög status inom musik, dans, teater och hantverk, trots marginalisering inom andra sfärer (Ett fördrivet folk 2005). Slutsatsen blir att de prestigefyllda adresserna tillsammans med en relativt hög status inom kulturfären blev en maktfaktor i sammanhanget, som troligen bidrog till att *rom* kunde introduceras. Vidare berättar Språkrådet i intervjun att romer bjöds in för att medverka i olika arbetsgrupper inom departementen inför ratificeringen av *Ramkonventionen till skydd för nationella minoriteter*, ett arbete som skedde 1998–99. En sådan arbetsgrupp var Romska rådet, som senare övergick i Delegation för romska frågor. I kontakt med politiker, media och allmänhet samt i broschyrer använde gruppen *rom*. Tolkningen blir att de romska företrädarna på detta sätt hade direkta kanaler till den politiska makten, och att detta var ytterligare en bidragande faktor till att språkförändringen kunde komma till stånd. Språkplanering kan, enligt Coopers (1989) påstående 3, initieras på vilken nivå som helst i en social hierarki, men för att språkplaneringen ska lyckas krävs det att en elit eller en motelit också omfattar och förespråkar den. Eliten blir i detta fall de olika politiska konstellationer som bjöd in romerna. Adressat för språkförändringsarbetet är enligt analysen allmänheten och uttrycket tillhör allmänspråket. Maktbalansen mellan avsändare och mottagare kan i stort analyseras som att romer som grupp historiskt sett haft mindre makt än övriga svenska medborgare som grupp (»allmänheten»), men att två faktorer, hög status inom kulturlivet och nära kommunikation med den politiska makten, gjorde att språkförändringen blev möjlig. Det är intressant att notera att det äldre uttrycket *zigenare* i viss mån lever kvar även i den egna gruppen. Rosa Taikon, politisk aktivist som kämpat för romers rättigheter i Sverige sedan 1960-talet, kallade sig vid tiden för materialinsamlingen (2010) omväxlande för *rom* och *zigenare*, liksom flera av hennes generationskamrater (intervju Språkrådet). *Zigenare* används, enligt intervjun, ibland också för att marknadsföra tjänster som att spå. En tolkning är att *zigenare* bär på exotiserande drag som är attraktiva i dessa sammanhang. Enligt Språkrådet betraktas lanseringen av *rom* vid tiden för materialinsamlingen (2010) inte som avslutad, och de kanaler som används för övrigt är Språkrådets arbete mot skolor, regering, landsting och kommuner. Språkrådets hemsida bildar ytterligare en kanal mot allmänheten och mot personer som arbetar med språk (intervju Språkrådet).

När det gäller förankringen av RFSL:s nya målgrupp (homosexuella, bisexuella och transpersoner) för deras olika arbeten och satsningar var den tidskrävande, enligt intervjun med RFSL. Förändringen ledde till att vissa mindre grupper lämnade organisationen. Men när den nya målgruppen väl var förankrad, behövdes inget arbete med att förankra det nya språkliga uttrycket internt (intervju RFSL). *Hbt* introducerades i en osignerad ledare i RFSL:s tidning *Kom Ut*, i tidningen 2000 (Välkommen till HBT-samhället 2000). Enligt intervjun skrevs den av chefredaktören Greger Eman, ett påstående som också får stöd i *Undantagsmänniskor* (2008). Utifrån intervjun härleddes ett förlopp, där ingen medveten lansering behövdes. RFSL ändrade språkbruk och andra följde efter. Det nya uttrycket användes konsekvent inom RFSL i deras tidning, på deras hemsida, i deras material, i information i skolor och i språkbruket mot massmedia. Politikerna var de första att anamma termen. I intervjun framkommer att det som RFSL gör anses som politiskt korrekt, och politikerna hänger därför på snabbt. I massmedia tog spridningen längre tid. Aktörerna i språkförändringsprocessen tolkas som RFSL (avsändare) och politiker och media (mottagare). RFSL kan, utifrån Pauwels (1998), antingen ses som en minoritet, eller som en nationell aktör som också kan initiera språkförändring. Resultaten stödjer i alla händelser Schräpel (1985 s. 217), som menar att språklig förändring börjar i de sociala grupper som har intresse av förändringen. I ett maktperspektiv kan homosexuella, bisexuella och transpersoner ses som marginaliserade under större delen av 1900-talet, men frågor som rör kön/sexualitet har vunnit alltmer politisk mark sedan 1970-talet (jfr *Undantagsmänniskor* 2008). RFSL:s aktiviteter ses under 2000-talet som viktiga och intressanta (intervju med RFSL). Maktförhållandet mellan avsändare (RFSL) och mottagare (politiker och media) analyseras som att mottagaren gärna lyssnar till avsändaren, vilket är liktydigt med att avsändaren har hög status inom denna sfär. Enligt intervjun på RFSL tillhör uttrycket det administrativa språket (jfr fackspråk), men frågan är om detta inte har ändrat sig sedan materialet samlades in (2010). Idag är hbt-frågor mycket aktuella och debatteras inte bara på den politiska arenan utan också vardagen, dvs. i allmänspråket (jfr Milles 2013). Här kan media ha spelat stor roll som kanal att föra ut fackspråk till allmänhet (Nuopponen & Pilke 2010).

Sammantaget stödjer även resultaten gällande min andra frågeställning Faircloughs (1992) syn att ett dialektiskt förhållande råder mellan samhälle och språkbruk, så att samhället och situationen influerar språkbruket, samtidigt som språkbruket kan påverka samhället.

Diskussion och förslag på mönster

Milles (2013) modell vad gäller *hen* verkar också fungera för de tre förändringsprocesser som här undersöks. Hon identifierar centrala aktörer, politisk kontext, språkvårdande instanser och uppmärksamhet i media som viktiga omständigheter för att en språkförändring ska komma till stånd. Milles har också med en femte faktor: språkliga egenskaper hos ordet/uttrycket. I föreliggande undersökning berörs inte dessa, men kortfattat kan sägas att uttrycket *person med intellektuell funktionsnedsättning* i materialet får kritik för att vara långt och otympligt (liksom enbart *person med funktionsnedsättning*).

Analysen ger vid handen att två av de tre språkförändringsprocesserna initierades och genomdrevs av den grupp som det nya uttrycket betecknar (*rom* och *hbt-person*). Den tredje processen drevs av Socialstyrelsen, med stöd av Handisam, och gällde en minoritet som dessa myndigheter riktar sig till. Det var alltså inte personer som själva har funktionsnedsättningar som drev arbetet (annat är undantagsvis, t.ex. är Bengt Lindqvist synskadad). Cameron (1995) menar att det är en accepterad idé att gruppen själv får välja term, och att om en annan grupp väljer kan det bli ett sätt för benämningarna att uttrycka makt. I materialet syns större oenighet vad gäller *funktionsnedsättning*. Det skulle kunna tolkas som att enigheten blir större om gruppen själv väljer uttryck och driver förändringsarbetet. Här kan dock anföras att materialet för *rom* och *hbt-person* är betydligt mindre än för *person med intellektuell funktionsnedsättning* och att oenighet kan ha funnits inom de egna grupperna även om den inte dokumenterats eller insamlats för denna studie. Det var också vissa delgrupper som lämnade RFSL när medlemsgruppen utökades. Deras röster hörs heller inte i materialet. Enligt resultat från Vogel (under arbete) använder de personer som *person med intellektuell funktionsnedsättning* gäller, inte uttrycket, och det gör inte heller föräldrar eller personal som arbetar nära dessa personer. De två andra uttrycken används inom de egna grupperna. Här kan en försiktig tolkning göras: en språkplaneringsåtgärd får större spridning om den initieras av den grupp, som den nya termen betecknar.

Resultaten angående hur processen går till berör de tre första faserna som Pauwels (1998) kallar faktainsamling, planering och genomförande. Hennes sista fas, utvärdering, diskuteras i Vogel (under arbete). Faktainsamlingen och planeringen verkar ha gått olika till i de tre processerna. Uttrycket *person med intellektuell funktionsnedsättning* har inneburit mest arbete i insamlings- och planeringsfasen. Här har även terminologer varit inblandande i arbetet. För *rom* tycks dessa två stadier ha gått fort, närmast i något slags blixtbelysning där ett

missnöje mycket snabbt har resulterat i handling. När det gäller *hbt-person* rörde faktainsamling och planering snarast diskussioner angående medlemsgrupp och medlemsintressen inom RFSL. När dessa väl var fastställda, introducerades det nya uttrycket i en krönika, till synes också på ett eruptivt sätt.

När det gäller terminologi, kan de tre uttrycken placeras på en skala där term ligger i ena änden och allmänord i den andra. *Person med intellektuell funktionsnedsättning* ligger närmast term. I materialet omtalas uttrycket ofta som term (flerordsterm) och som redan nämnts var terminologer involverade i arbetet. Uttrycket ingår i *Socialstyrelsens termbank*, och kallas för term i juridiska dokument, t.ex. i *Möjlighet att leva som andra*. Det verkar dock i materialet finnas en önskan om att uttrycket också ska kunna användas i allmänspråket på längre sikt. *Hbt-person* är inte direkt en term, men kan ses som en del av det administrativa språket, åtminstone vid tidpunkten för materialinsamlingen. Det kan därför tänkas hamna i mitten på skalan. Enligt intervjun är det inte ett uttryck som man använder när man ska berätta om sin sexuella läggning eller könstillhörighet. *Rom* är ingen term utan tillhör, precis som *zigenare* vilket tidigare var det dominerande uttrycket, allmänspråket. Uttrycket hamnar närmast allmänord på skalan. I *Romers rätt* kallas *rom* för en beteckning. Den avser en nationell minoritet vilken omfattas av den nationella minoritetspolitiken. Dessa skillnader, där *person med intellektuell funktionsnedsättning* kan ses som en term och ofta fungerar som en sådan, men de två övriga inte är termer, kan troligen förklara varför faktainsamling och planering var så omfattande för *person med intellektuell funktionsnedsättning* men inte för de två andra språkliga uttrycken. Terminologiarbete inbegriper traditionellt en planeringsfas där behovsanalys ingår, liksom en startfas där en arbetsgrupp bildas och informationskällor kartläggs (Nuopponen & Pilke 2010).

I materialet finns svaga tendenser som pekar på att de språkliga uttrycken i sin tur kan komma att gå tillbaka till förmån för nya uttryck. På ett av Socialstyrelsens möten säger en av deltagarna: »Med tanke på alla de diskussioner som tidigare förts kring begrepp och val av termer så lär vi om låt säga tjugo år tänka annorlunda och behöva nya ord eller betydelser.» I materialet förekommer uttrycken *tillgänglig* och *tillgänglig för alla* och dessa kan ses som en möjlig efterträdare till *person med intellektuell funktionsnedsättning*. *Tillgänglig* bildar förstås en adjektivfras, till skillnad från nominalfrasen *person med intellektuell funktionsnedsättning*, och används därför annorlunda. Tidscykeln för uttryck inom sfären skulle i så fall kunna hamna någonstans i spannet mellan 10 och 30 år för detta begrepp, att döma av hur orden *funktionshindrad*, *utvecklingsstörd*, *förståndshandikappad* och *efterbliven* har kommit in i svenskan

(Vogel 2010). Men även när konsensus råder om att ett uttryck inte fungerar längre, kan det leva kvar. Så hörs t.ex. ordet *efterbliven* fortfarande i vardagligt tal (observation 2008). *Hbt* har redan gått tillbaka till förmån för *hbtq* enligt informella uppskattningar, även om *hbtq* skulle kunna ses som en utveckling av *hbt* och inte en ersättning. Här kan en koppling göras till Hornscheidt (2011), som menar att diskriminering kan reproduceras också inom strategier för språkförändring, varför dessa bör utvärderas och anpassas under arbetets gång. Vad gäller *rom* har det sannolikt större stabilitet, med tanke på att *rom* använts mycket länge inom den egna gruppen, jfr utvecklingen för *same* i relation till *lapp*.

Undersökningen kan ses som en studie i vad som krävs för att ett språkplaneringsarbete ska komma till stånd. Alternativa röster inom andra grupper, som kanske hade andra förslag till språkliga uttryck eller som var nöjda med de uttryck som var rådande, har bara undantagsvis kommit till tals i studien. Infällsvinkeln har varit ett slags »baklängesperspektiv» där de förändringar som skett har studerats, steg för steg, tillbaka i tiden. De personer som har intervjuats för materialinsamlingen har bidragit med narrativer, som med nödvändighet blir ett slags tillrättalagda orsakssamband, ett slags »vinnarnas berättelser». Härmed blir undersökningen en uppvisning i vilken makt, eller vilka band till makten, som behövs i språkplaneringsarbetet. Ett av undersökningens huvudresultat är att initiativtagarna är del av makten, eller behöver ha starka band till makten, för att driva igenom språkpolitiken. Boréus studier (1999, 2006a, 2006b, 2006c) om diskriminering visar ju att i kampen om idémakten har olika samhälleliga aktörer skilda möjligheter att påverka språkbruket vid en viss tidpunkt. Kategoriseringarna är relaterade till samhällets idésystem. I Boréus empiriska material finns flera minoriteter som har utdefinierats i diskursen. Samma maktapparat som utdefinierar kan förstås också införliva minoriteter igen. Den aktuella undersökningen kan sägas handla om medvetna försök till detta. Frågan är vilka (andra) minoriteter som utdefinieras under samma tid, eller hur samma/andra minoriteter behandlas inom andra diskursordningar. Undersökningen kan dock inte svara på dessa frågor.

De tre språkförändringsprocesserna har gemensamma drag, vilka kan sammanfattas enligt följande mönster:

- Förändringsarbetet börjar med ett missnöje med det existerande uttrycket och en önskan om en förändring.
- Missnöjet härrör från ett missförhållande mellan det språkliga uttrycket och begreppet det benämner.
- Detta missförhållande har sin grund i ideologiska förändringar.

- Aktörer som driver språkförändringsarbetet har själva politisk makt eller kommunicerar med den politiska makten. Politiska makthavare och administratörer sprider i sin tur det nya språkbruket.
- Media är, jämte politik och administration, en betydelsefull kanal för att lansera språkförändringen.

Frågan är hur pass generellt ett mönster, som utgår från tre enskilda fall, blir. Det är värt att starta någonstans, och i nästa steg prova mönstret på fler fall. Fallen skiljer sig åt så pass mycket att det som trots allt förenar dem kan visa på en tendens till ett allmänt mönster.

Slutligen sammanfattas kort vad undersökningen har bidragit med. En redogörelse har gjorts för hur tre språkliga uttryck kommer in i svenskan. Dessa språkliga uttryck gäller minoriteter och likabehandling, och det har visats hur det nya språkbruket ses som viktigt i olika centrala dokument som lagar, men också i media. I materialet står bl.a. funktionsnedsättning i fokus, och arbetet kan sägas vara en del i att stärka detta som akademiskt forskningsfält. Undersökningen har gällt språkplanering i samspel med ideologi, i det att de ideologiska grunderna till språkförändringarna har framhållits, som en miljöorienterad syn på hinder/funktionsnedsättning, en uppvärdering av romers rättigheter eller ökad inkludering i RFSL:s medlemsgrupp. Slutligen har ett bidrag tillfogats forskningen om samhälle, makt och språk, då resultaten har visat att initiativtagarna till språkplanering behöver vara i en maktposition, eller kommunicera med makten.

Litteratur

- Boréus, Kristina, 1999: Frihet, jämlikhet och obildbara sinnesslöa. I: Efterkrigstid och samtid. Det nyss förflutnas idéhistoria, red. av Bo Lindberg. (Idéhistoriska uppsatser 33.) Stockholm: Avdelningen för idéhistoria, Litteraturvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet.
- Boréus, Kristina, 2006a: Discursive discrimination of 'immigrants' in Sweden. I: State of Welfare. Politics, policies and parties in (post-) welfare society. Essays in honour of Diane Sainsbury, red. av Claes Linde, Maud Eduars & Alexandra Segerberg. Stockholm: Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet.
- Boréus, Kristina, 2006b: Discursive discrimination of the 'mentally deficient' in inter-war Sweden. I: Disability & Society 21:5. S. 441–454.
- Boréus, Kristina, 2006c: Discursive discrimination. A typology. I: European Journal of Social Theory 9:3. S. 405–424.
- Cameron, Deborah, 1995: Verbal hygiene. London: Routledge.

- Cooper, Robert, 1989: *Language planning and social change*. Cambridge, New York & Melbourne: Cambridge University Press.
- Ett fördrivet folk. Antologi om förtryck och diskriminering av romer/zigenare/resande, red. av Karl-Axel Jansson & Ingemar Schmid. Stockholm: Forum för levande historia 2005.
- Fairclough, Norman, 1992: *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, Norman, 2001 [1989]: *Language and power*. Edinburgh: Pearson Education.
- Fasold, Ralph, 1984: *The sociolinguistics of society*. Oxford: Blackwell.
- Foucault, Michel, 1970: *The order of things*. London: Routledge.
- Foucault, Michel, 1973: *The birth of the clinic. An archaeology of medical perception*. New York: Pantheon Books.
- Goodley, Dan, 2010: *Disability studies. An interdisciplinary introduction*. Los Angeles: SAGE.
- Grue, Jan, 2011: *Interdependent discourses of disability. A critical analysis of the social/medical model dichotomy*. Oslo: Oslo universitet.
- Hornscheidt, Antje Lann, 2011: *Feminist language politics in Europe. I: The languages and linguistics of Europe. A comprehensive guide*, red. av Bernd Kortmann & Johan van der Auwera. Berlin: De Gruyter Mouton. S. 575–590.
- Huss, Leena & Lindgren, Anna-Riitta, 2011: *Introduction. Defining language emancipation. I: International journal of the sociology of language 209*. S. 1–15.
- Jernudd, Björn, 1973: *Language planning as a type of language treatment. I: Language planning. Current issues and research*, red. av Joan Rubin & Roger Shuy. Washington D.C.: Georgetown University Press. S. 11–23.
- Kloss, Heinz, 1969: *Research possibilities on group bilingualism. A report*. Quebec: International Centre for Research on Bilingualism.
- Landqvist, Mats, 2012: *Oacceptabla benämningar. Polisens uppfattningar om kränkade språkbruk. I: Språk i undervisning. Rapport från ASLA:s vårsymposium Linköping 11–12 maj 2012*, red. av Christina Rosén, Per Simfors & Ann-Kari Sundberg. Linköping: Institutionen för kultur och kommunikation. S. 49–59.
- Ledin, Per & Lyngfelt, Benjamin, 2013: *Olika hen-syn. Om bruket av hen i bloggar, tidningstexter och studentuppsatser. I: Språk och stil NF 23*. S. 141–174.
- Milles, Karin, 2006: *Ett jämställt ord etableras. I: Språk och stil NF 16*. S. 149–177.
- Milles, Karin, 2013: *En öppning i en sluten ordklass? Den nya användningen av pronomen hen. I: Språk och stil NF 23*. S. 107–140.
- Nuopponen, Anita & Pilke, Nina, 2010: *Ordning och reda. Terminologilära i teori och praktik*. Stockholm: Norstedts.
- Pauwels, Anne, 1998: *Women changing language*. London & New York: Longman.
- Schräpel, Beate, 1985: *Tendenzen feministischer Sprachpolitik und die Reaktion des Patriarchats. I: Sprachwandel und feministische Sprachpolitik. Internationale Perspektiven*, red. av Marlis Hellinger. Opladen: Westdeutscher Verlag. S. 212–230.
- Spitzmüller, Jürgen & Warnke, Ingo H., 2011: *Discourse as linguistic object. Methodical and methodological delimitations. I: Critical discourse studies 8:2*. S. 75–94.
- Stone, Deborah A., 1984: *The disabled state*. Philadelphia: Temple University Press.
- Undantagsmänniskor. En svensk HBT-historia, red. av Svante Norrhem, Jens Rydström & Hanna Winkvist. Stockholm: Norstedts akademiska förlag 2008.

- van Dijk, Teun Adrianus, 2008: Discourse and Power. Houndmills, Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan.
- Vogel, Anna, 2010: Laddade ord. I: Svenskans beskrivning 30. Förhandlingar vid Tretionde sammankomsten för svenskans beskrivning, Stockholm den 10 och 11 oktober 2008, red. av Cecilia Falk, Andreas Nord & Rune Palm. Stockholm: Institutionen för nordiska språk. S. 358–367.
- Vogel, Anna, 2011: Språket, kroppen och tankarna. Lund: Studentlitteratur.
- Vogel, Anna, under arbete: Loaded words. Evaluation of a Swedish language policy action.

Primärmaterial

Muntliga texter

- Intervju med Lars Blomgren, pensionerad, f.d. tjänsteman på FN och på Socialdepartementet (telefonintervju), 20 maj 2009.
- Intervju med Delegationen för mänskliga rättigheter, Kerstin Jansson, Regeringen (telefonintervju), 20 maj 2009.
- Intervju med Handisam, Hans von Axelsson (telefonintervju), 6 maj 2009. Komplettering med e-postväxling 16 juni 2010.
- Intervju med Bengt Lindqvist, pensionerad, f.d. statsråd och riksdagsledamot, FN:s särskilda representant i handikappfrågor, (telefonintervju), 20 maj 2009.
- Intervju med RFSL (Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas och transpersoners rättigheter), Lars Jonsson, 4 februari 2010.
- Intervju med Socialstyrelsen, Karin Flyckt, Enheten för funktionshindersfrågor, 20 maj 2009.
- Intervju med Språkrådet, Baki Hasan och Dimitri Valentin, minoritetsspråk romani chib, 22 januari 2010.

Skriftliga texter

- Delegationen för romska frågor. É Delegatsia pe romané pušaimáta. Regeringskansliet. SOU Ju 2006:10.
- Diskrimineringslagstiftningen 1999.
- Diskrimineringslagen 2001.
- FN:s standardregler 1995.
- Hbt fyller tio år. <http://www.rfsl.se/?p=4257&aid=11734> (publicerad 29 mars 2010, senast hämtad 6 augusti 2014).
- Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och fakultativt protokoll till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. New York den 13 december 2006. SÖ 2008:26.
- LSS (Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade) 1993.
- Minnesanteckningar Seminarium om funktionshinder och funktionsnedsättning 2007-01-29 Socialstyrelsen.
- Minnesanteckningar Seminarium om ändrade definitioner inom funktionshinderområdet 2009-03-04 Socialstyrelsen.

- Mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Proposition 2008/09:28. Möjlighet att leva som andra. Ny lag om stöd och service till vissa personer med funktionsnedsättning. SOU 2008:77.
- Ord som taggar 2004. Red av Helena Johanson, Kurdo Baksi & Inger Etzler. Utgiven av TCO.
- Ord som taggar – om funktionshinder 2007. Utgiven av Europeiska unionen: arbete och nya möjligheter för alla, Paraplyprojektet, Institutet för språk och folkminnen, TCO, Handisam & handikappförbunden.
- Ord som taggar – om HBT (troligen 2005). Utgiven av Europeiska unionen: europeiska socialfonden, Fritt fram och Equal svenska ESF-rådet.
- Ord som taggar – om HBT. http://www.rfsl.se/public/HBT-ordlista_med_forklaring.pdf (publicerad 20 juli 2007, senast hämtad augusti 2014).
- Personlig assistans och andra insatser – åtgärder för ökad kvalitet och trygghet. Proposition 2009/10:176 .
- Ramkonvention till skydd för nationella minoriteter SÖ 2000:2, Proposition 1998/99:143. http://www.manskligarattigheter.gov.se/extra/document/?instance=1&action_show_document.164.=1 (hämtad februari 2010).
- RFSL:s tidning Kom Ut. Osignerad ledare i tidningen 2000. (Enligt muntlig uppgift från Lars Jonsson, RSFL, är texten skriven av Greger Eman.) I: Kom ut! Tidning för homosexuella 21:4 2000. S. 3.
- Riktlinjer för att göra informationen tillgänglig. Handisams hemsida <http://www.handisam.se/Tpl/NormalPage.aspx?id=1370> (hämtad april 2009).
- Romers rätt. En strategi för romer i Sverige. SOU 2010:55.
- Socialstyrelsens termbank. <http://app.socialstyrelsen.se/termbank/> (hämtad mars 2010).
- The Standard rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities 1993. United nations. <http://www.un.org/esa/socdev/enable/dissre00.htm> (hämtad maj 2009).
- Termer för utveckling av politik för funktionshinderperspektivet. Skrivelse från Handisam till Socialdepartementet 2007-10-22. Diarienummer 2007/0288.
- Världsaktionsprogrammet för handikappade. 1983. Utgiven av Utrikes- och socialdepartementen. Stockholm: Departementens reprocentral.
- World program of Action concerning disabled persons 1982. United nations. <http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=23> (hämtad maj 2009).